

Onko itämerensuomessa jälkiä duaalista?

1. Kun on keskusteltu lapin kielen asemasta suomalais-ugrilaisessa kielessä ja erityisesti sen suhteesta itämerensuomeen, on tärkeänä erottavana tekijänä aina mainittu lapin duaali, jolla ei ole vastinetta suomalaisella taholla. Muuta todella merkittävää eroa ei näiden sukukielten kieliopillisessa järjestelmässä olekaan.

Kuten tunnettua, lapissa duaali rajoittuu persoonapronomineihin, possessiivisuffikkeihin ja verbien persoonamuotoihin. RAVILAN mukaan tällainen kanta, joka ei siis ollenkaan tunne absoluuttisen deklinaation duaalia, edustaa uralilaisen duaalin vanhinta muotoa (FUF XXVII 53—60). Kantalapissa on duaalin suffiksien lopussa ollut *n*. Tämä *n*, joka on etelä- ja piitimenlapissa sekä eräissä norjanlapin murteissa säilynyt erittäin hyvin mutta muualla vain rudimentäärisesti, on juuri lapin duaalin tunnus. Sen etymologiseksi vastineeksi on yleisesti asetettu ostjakin duaalin suffikkeissa aivan samalla tavoin esiintyvä *n*. FOKOS-FUCHS kylläkin pitää mahdollisena, että ostjakissa tämä

pääteaines on sekundäärinen (FUF XXVI 32, alam.). Toinen vanha duaalin suffiksi on nähty *g-*, *k-*aineksessa, joka tavataan — ainoastaan länsilappalaisella alalla esiintyvänä — 3. persoonan imperfektin (ja konditionaalnin) päätteessä *-gǎ(n)*, *-ga(n)* sekä jälkiosana 3. persoonan possessiivisuffiksissa ja imperatiivin päätteessä *-skǎ(n)*, *-ska(n)*. Siihen on rinnastettu obinugrilais-samojedilainen duaalin suffiksi: ostj., vog. γ , sam. *g*, *k*.

ASBJÖRN NESHEIM on kirjoittanut ansiokkaan erikoistutkimuksen »Der lappische Dualis mit Berücksichtigung finnisch-ugrischer und indo-europäischer Verhältnisse». Se käsittelee pääasiallisesti syntaktisia kysymyksiä. Kuitenkin näyttää siltä, että lapin duaalin sukujuuria ja kronologiaa voidaan parhaiten valaista duaalin formaalisia elementtejä analysoimalla.

Lapin duaalin suffiksit ovat muotoonsa katsoen jaettavissa kahteen ryhmään, joista toiseen kuuluvat verbitaivutuksen preesensin ja potentiaalin persoonapäätteet, toiseen possessiivisuffiksit sekä verbitaivutuksen imperfektin ja konditionaalnin päätteet. Imperatiivissa, jonka muodostavat varsinainen eli I imperatiivi sekä optatiivi eli II imperatiivi, esiintyy päätteitä molemmista mainituista ryhmistä.

Ilmiö, että preesensissä on toisenlaiset persoonapäätteet kuin imperfektissä, ei rajoitu ainoastaan duaaliin, vaan esiintyy kaikissa muissa persoonissa paitsi yksikön 1:ssä ja 2:ssa. Tämän kahtalaisuuden syytä on RAVILA mielenkiintoisella tavalla valaissut artikkelissaan »Om konjugationens uppkomst i de uraliska språken» (Kungl. Humanistiska Vetenskaps-Samfundet i Uppsala, Årsbok 1948, ss. 58—64), jossa hän vertaa preesens—imperfekti vastakkaisuuteen sellaisia ilmiöitä kuin subjektiivista ja objektiivista konjugaatiota sekä nomen agentis—nomen actionis suhdetta. Erällä lapin imperfektitaivutuksen persoonapäätteillä, joilla ei ole vastineita preesensissä, on muissa sm.-ugr. kielissä sukulaisia nimenomaan objektiivisen konjugaation piirissä. Tällä perusteella ovat NESHEIM (»'Koaffikset' *n* i den lappiske possessive deklinasjon», *Studia Septentrionalia* II 175) ja Ravila (mts. 62—63) olettaneet objektiivisen konjugaation lapissakin aikaisemmin esiintyneen. Niissä lapin murteissa, joissa päätteet ovat parhaiten säilyneet loppuheitolta ja analogisilta tasoituksilta, duaalin ja monikon imperfektin (konditionaalnin) 1. ja 2. persoonan päätteet ovat identtiset vastaavien possessiivisuffiksien kanssa. Tämä on varmasti kantalappalainen piirre, vrt. Ravila, mts. 63. Samoin on ilmeistä, että imperatiivin 3. persoonan päätteet ovat kaikissa numeruksissa alkujaan possessiivisuffikseja. Itämerensuomessa tapaamme aivan samat suhteet: monikon 1. ja 2. persoonan päätteet sekä useat imperatiivin päätteet, mm. yksikön 3. persoonan, ovat yhtäpitäviä possessiivisuffiksien kanssa. Unkariin ja samojeidiin asti jatkuu possessiivisuffiksien sekä objektikonjugaation persoonapäätteiden identtisyys.

2. Tarkastelemme ensiksi, millaisia aineksia sisältyy siihen lapin duaali-taivutuksen pääteryhmään, jonka muodostavat verbien preesensin (potentiaalinen) persoonapäätteet.

1. persoonan preesensissä ja imperatiivissa on päätteensä ilmeisesti ollut varhaiskantalapin **-jan*, s.o. suomen *-ja*, *-jä*-loppuista tekijännimeä vastaavan partisiipin preesensin päätte + duaalin *n* (vrt. WIKLUND LFL 234; kirjoittaja, Ostlp. Vok. 324—326). Esim. du. 1. p. prees. lpN *mánni* (tässä esiintyy 2. tavun supistumavokaalissa sekundäärinen *e > i*), I *mannēn* 'me 2 menemme' < v-klp. **māñā-jan*, s.o. »kaksi menijää». Du. 1. p. imper. N *mān'no*, I *man-nōn* < v-klp. **māñow-jan*; tämä siis eroaa preesensistä vain siinä, että persoonapäätteen edellä on imperatiivin tunnus.¹

Jossain määrin hämärinä täytyy pitää du. 2. p. prees. muotoja. Niiden päätteessä esiintyy supistuma-*e*, joka 1- ja 3-tavuisten verbien paradigmassa liittyy sm. I partisiipin tunnusta vastaavaan *p*-ainekseen, mutta 2- ja 4-tavuisten verbien paradigmassa mon. 2. persoonaa osoittavaan *t*:hen, jonka edellä mainittu I partisiippimme tunnuksen vastine tässä päättevariantissa sijaitsee. Esim. N *lep'pe*, I *lepp'ē* 'te 2 olette', N *māñābat'te*, I *monn^vvitt'ē* 'te 2 menette'. WIKLUND (MO IX 213—215) selittää, että kontraktio on näissä tapauksissa aiheutunut **δ*:n kadosta. Hän vetoaa tällöin etelälapin du. 2. p. preesensin (myös imperatiivisesti käytettyyn) muotoon, jonka päätte on toista tyyppiä kuin muissa murteissa, nim. myöhäiskantalapin supistumattoman **-den*-suffiksien edustaja, esim. Undersåker, Härjedalen *læeteren* 'te 2 olette', *cūleren* 'te 2 kuulette', Offerdal *læetn*, *cūletn* (MO VII 231). Kuitenkin lienee mahdollista, että etelälapissa on du. 2. p. imperfektin päätte (tästä myöhemmin s. 168) analogisesti yleistetty preesens-imperatiiviin ja että muiden murteiden supistumavokaalin sisältävä persoonapäätte on jotain muuta alkuperää. Ei nim. ole helppoa palauttaa N *lep'pe*, I *lepp'ē* tyyppiä klp. **la-pe-den* (resp. **-Den*) alkumuotoon, koska 2. tavun jälkeisen dentaalispirantin resp. -klusiilin katoa olisi pidettävä aivan poikkeuksellisenä². Kenties koko du. 2. p. prees., joka on selvästi syntynyt nojautumalla mon. 2. p. muotoihin (esim. N *lëppit*, I *lepp'ēd* 'te olette'; N *māñābëttit*, I *monn^vvitt'ēd* 'te menette'), on saatu lohkaismalla viimeksimainittujen päätteen loppuosaa **-dek* (**-Dek*) (> N *-t*, I *-δ*) pois ja sijoittamalla sen tilalle duaalia osoittava äännekompleksi **-ēn*, joka

¹ BERGLAND Røros-lappisk grammatikk 160 rekonstruoi tämän muodon päteasun toisin: *j* kuuluisi imperatiivin suffiksiin ja loppu-*n*:n edellä olisi ollut *ā*:n edustaja. Lähtökohtana hänellä on ollut se havainto, että *j*:n kadon aiheuttamana supistumavokaalina on etelälappalais-piitimenlappalaisessa ryhmässä *ω*:n sijasta *u*. Tähän seikkaan tuskin kuitenkaan voi paljoo rakentaa, koska sekundääriset **ω > u* ja **e > i* muutokset ovat länsilappalaisen murreryhmän jälkitavuuissa varsin tavallinen ilmiö.

² Vrt. esim. COLLINDER LWDG 160—161, jossa lähtökohtana *ād*-päätteisten adjektiivien attribuuttimuoto (esim. *suk'kis* < *suokkād* 'sakea'), suhtaudutaan epäilevästi WIKLUNDIN käsitykseen, että tässä muodossa esiintyvä kontraktio olisi aiheutunut nimenomaan **t*:n edustajan kadosta (MO VII 239).

puolestaan saattaa olla sama kuin yllä käsitelty du. 1. p. prees. pääte. — Samainen *-*ēn* resp. (labiaalivokaaliin päättyvissä vartaloissa) *-*ōn* (> piitimenlapin Arjeplogin murteessa *-in, -un*) ilmaantuu du. 2. p. imperatiivinkin päätteenä, esim. N *læk ke 'te 2 olkaa'*; Piit. (HALÁSZ) *ihcin 'te 2 rakastakaa'*, N *mán'ne, I mannē 'te 2 menkää'*, Piit. *tusstun 'te 2 ottakaa vastaan'*, N *goar ro, I kǃǃǃrō 'te 2 ommelkaa'*. Näissä muodoissa ovat pohjana olleet mon. 2. p. imperatiivin muodot (esim. N *lëkkít, I [KOSKIMIES] lehhed 'olkaa'*, N **männät* > anal. *männit, mán'net, I möññvð 'menkää'*).

Du. 3. p. preesensissä (potentialissa) on oletettava v-klp. *-*zan* (*-*βan*) -päättettä, josta lpEt. (Härj.) *-ban, -ben*, N *-bā, -ba, I -ǃ, Kld. -β, jne.* Tässä päätteessä edeltää duaalin *n*:ää v-ksm. *-*pa, -pā*-suffiksin edustaja (vrt. WIKLUND LFL 246—247), joten N *männábā, I möññǃ' 'he 2 menevät'* < v-klp. **māñ-ā-ran* (*-*βan*) on oikeastaan »kaksi menevää».

Lapin duaalin preesensin päätteissä havaitaan siis tunnuksen edellä kauttaaltaan esiintyvän suffikseja, joilla on vastineet itämerensuomessa.

3. Duaalin alkuperän tutkimisen kannalta näyttää erityisen tärkeältä jälkimmäinen suffiksiryhmä, jonka muodostavat possessiivisuffiksit sekä niiden kanssa identtiset imperfektin (konditionaalien) ja imperatiivin persoonapäätteet. Nämä suffiksit liittyvät niin läheisesti vastaaviin yksikön ja monikon suffiksisiin, että on syytä ottaa tarkasteltavaksi systeemi kokonaisuudessaan.

Yksikön suffikseissa esiintyy koko kielialueella periaatteellisesti yhdenmukainen edustus. 1. p. poss.-suff. edellyttää klp. asua *-*mā*, esim. (yks. nom.) N *əd'nam, I ǃǃññm 'äitini'* < klp. **əñna-mā*. Samasta päätteineksestä on ilmeisesti lähdettävä optatiivin yks. 1. persoonassa, esim. N *lëkkum* (2. tavussa sekundäärinen **ω > u*), Ko (Snk.) *lǃǃ'kkqm '(kunpa) olisin; olen (jos tahdon)'* < klp. **læk-ω-mā, N māñnum, Ko (Pa) mǃñnā'm '(kunpa, jospa) menisin; menen (jos tahdon)'* < klp. **māñ-ω-mā*. (Piitimen- ja luulajanlapissa on imper. 1. p. päätteeksi poss.-suffiksin tilalle analogisesti tullut persoonapäätteen, klp. **-m*, edustaja *-w, -v*: Piit. *pōhtuw, L. pǃhtw < pǃhtēt, pǃhtēt 'tulla'*, vrt. WIKLUND LFL 257.) — 2. persoonassa on poss.-suffiksina kantalapissa ollut *-*vā*, esim. (yks. nom.) N *əd'nad, I ǃǃññvð 'äitisi'* < **əñna-vā*. — 3. p. poss.-suff. < klp. **-se*, esim. (yks. nom.) N *əd'nes, I ennis 'äitinsä'* < **əñne-se*. Sama suffiksi esiintyy myös 3. p. imperatiivin päätteenä, esim. N *māñnus, I manōs 'menköön'* < klp. **māñ-ω-se* (tässä muodossa on tosin tapahtunut niin länsi- kuin itälapissa analogisia tasoituksia).¹ — Kaikkien persoonien

¹ WIKLUND MO IX 1—11 on halunnut tulkita itälappalaisen *manōs* tyyppin *-s:n* *n*-kooffiksilla muodostetun suffiksin edustajaksi. Jos selitys olisi oikea, pitäisi k.o. muodon kuulua inarinlapissa **māñōs*. Ilmeisesti *manōs*, joka kvantiteetiltaan liittyy alkup. 2-tavuisiin saneihin, on aivan poikkeuksellinen muodoste. Äänneäillista yks. 3. p. imper. **mannōs*: mon. 3. p. imper. *mannōz* suhdetta lienee haluttu selvittää kvantitatiivisin keinoin, jolloin lähimpänä mallina on voinut olla suhteessa yks. 2. p. imper. *mōnv*: mon. 2. p. imper. *mōññvð* esiintyvä selvä kvantiteetin ero.

poss.-suffikseissa on lisäksi ollut *n*-koaffiksilla muodostetut rinnakkaismuodot, joita on käytetty muissa tapauksissa paitsi yks. nominatiivin ja mahdollisesti akkusatiivin yhteydessä. Kantalapissa ovat yhtä omistajaa ilmaisevat *n*:lliset variantit olleet: 1. p. **-nä* (<**-nmə*, mutta *-nm-* > *-n-* on tapahtunut jossain hyvin varhaisessa kielenvaiheessa, kuten osoittaa *n*:n edellä esiintyvä vartalokonsonantin vahva aste, esim. I yks. gen.-akk. *kiett'vn* 'käteni'), 2. p. **-ndä*, 3. p. **-se* < *v-klp.* **-nse* (*n*:n kadosta vasta lappalaisella pohjalla on todistena tämän suffiksivariantin edellä esiintyvä vartalokonsonantin heikko aste, esim. yks. gen.-akk. *Ngiedás*, I *kieðvs* 'kätensä'). Parhaiten ovat *n*-koaffiksilliset suffikset säilyneet *n*:ttömistä erillään itälapissa, ks. NESHEIMIN esittämää yksityiskohtaista materiaalia *Studia Septentriolia* II 152–164.

Duaalin ja monikon possessiivisuffiksien ja persoonapäätteiden kannalta osoittavat länsi- ja itälappalaiset murteet eräitä olennaisia eroavuuksia, joten on syytä käsitellä kummankin murreryhmän edustusta erikseen. L ä n s i l a p i n suhteet tarjoavat seuraavan kuvan:

D u a a l i n suffiksit ovat karkeasti merkittyinä: 1. persoonassa *-me(n)*, esim. (yks. akk.) Piit. *par'dnamen* 'meidän 2:n poika (pojan)', (yks. nom., gen., akk.) L *ädnēme*, N *əd' name* 'meidän 2:n äiti (äidin)'; impf. Piit. *pōtīmen* 'me 2 tulimme', *kačātīmen* 'me 2 kysyimme', N *mānāime* 'me 2 menimme', *mui'tāleimē* 'me 2 kerroimme'; 2. persoonassa *-de(n)*, esim. (yks. akk.) Piit. *pārhtnawten*, (yks. nom.) L *ädnēte*, N *əd' nade*; impf. Piit. *pōtīten*, *kačātīten*, N *mānāide*, *mui'tāleidē*; 3. persoonassa poss.-suff. ja imper. *-skā(n)*, *-ska(n)*, impf. *-gā(n)*, *-ga(n)*, esim. (yks. akk.) Piit. *pārhtnēpskan*, (yks. nom.) N *əd neskā*, imper. Piit. *pōhtuskan* 'he 2 tulkoot', N *mānnuskā* 'he 2 menkööt'; impf. Piit. *pōtikan*, *kačātīkan*, N *mānāigā*, *mui'tālaigā*.

M o n i k o n suffiksit: 1. persoonassa *-me(k)*, esim. (yks. akk.) Piit. *par'dname* 'poikamme', (yks. nom., gen., akk.) L *ädnēme*, N. *əd' namek* 'äitimme'; impf. Piit. *pōtīme* 'tulimme', *kačātīme* 'kysyimme', N *mānāimek* 'menimme', *mui'tāleimēk* 'kerroimme'; 2. persoonassa *-de(k)*, esim. (yks. akk.) Piit. *pārhtnawte*, (yks. nom.) L *ädnēte*, N *əd' nadek*; impf. Piit. *pōtīte*, *kačātīte*, N *mānāidek*, *mui'tāleidēk*; 3. persoonassa poss.-suff. ja imper. *-se(k)* (piitimen- ja luulajanlapissa ilmeisesti du. 3. p. suffiksin analogian mukaan *-sä*, *-sa*), impf. supistumavokaali (+ *n*), esim. (yks. akk.) Piit. *pārhtnēwse*, *-sa*, L *par'nēsa*, (yks. nom.) N *əd' nesek*, imper. Piit. *pōhtusa*, L *pāhtusa*, N *mānnusek*; impf. Piit. *pūhtin*, *kačātīn* (*kačātījin*), N *mānni*, *mui'tāleggji* (tyyppissä *kačātījin*, *mui'tāleggji* on päätteeksi tullut pleonastinen suffiksikasauma).

Luulajanlapiin Jokkmokkin murteessa (ks. GRUNDSTRÖM *Lulelappsk ordbok* 1760, 1848 seurr.) sekä paikoitellen norjanlapissakin, kuten Maattivuonon merilapissa sekä Pohjois-Inarin tunturimurteessa, esiintyy du. ja mon. 1. ja 2. persoonien suffikseissa painottoman tavun jälkeisissä tavuissa (s.o. 3. ja 5.

tavussa) *e*:n sijasta *ä*, norjanlapissa myös mon. 3. persoonan *-sek*-suffiksissa. Esim. L yks. nom. + du. 1., 2. p. poss.-suff. *pår^enē-ma, -ta* 'meidän 2:n poika', jne., yks. nom. + mon. 1., 2. p. poss.-suff. *àhⁱšè-ma, -ta* 'isämme', jne.; du., mon. 1., 2. p. impf. *kulāi-ma, -ta* 'me 2 kuulumme', jne., N *æd n: -má, -dá, -mák, -dák, -sák* 'meidän 2:n äiti', jne., *mánnusák* 'menkööt'; *mánái-má, -dá, -mák, -dák* 'me 2 menimme', jne.

Itälappalaisien murteiden puolella kohdistuu huomio varsinkin eräisiin inarinlapin konjugaation erikoisuuksiin. Tämä murre, joka sisältää monia vanhoihin suhteisiin viittaavia piirteitä, osoittaa taivutuspäätteiden edellä ilmenevillä kvalitatiivis-kvantitatiivisilla äännevaihteluilla, että duaalin persoonapäätteissä on ollut toinen vokaali kuin vastaavissa monikon suffikseissa. Duaalin impf. muodoista *lēim, lēiD, lēin* (> murteittain *lāim, lāiD, lāin*) 'me 2 olimme', jne., *mōndāim, mōndāiD, mōndāin* 'me 2 menimme', jne. käy ilmi, että niiden päätteet ovat ennen loppuheittoa sisältäneet tumman *a*:n edustajan, kun taas monikon 1. ja 2. p. muodoissa *leiim, leiD* (> murteittain *liim, liiD*), *mōnviim, mōnviid* päätteen vokaalina on ollut klp. **e* (< v-klp. **a*). Vrt. Östlp. Vok. 89—90. Inarinlappi edellyttää täten duaalissa alkuperäisiä päätteasuja 1. p. **-mān*, 2. p. **-Dān*, 3. p. **-nān*, monikossa 1. p. **-mek* (< v-klp. **-mak*), 2. p. **-Dek* (< v-klp. **-Dak*). Venäjänlapin murteet eivät näitä kysymyksiä valaise, mutta eivät inarinlapin perusteella tehtyjä päätelmiä millään tavoin vastustakaan. Erillinen duaali- ja monikkotaivutus tavataan venäjänlapissa vain koltanlapin Patsjoen—Petsamonjoen murteessa. Muualla duaali ja monikko ovat sulautuneet yhdeksi, mutta esim. kuolanlapissa on selvä jälki duaalin aikaisemmasta olemassaolosta säilynyt du. ja mon. 3. p. prees. muodossa (esim. Kld. *pōrreβ* 'syövät', T *jielleb* 'elävät'), jonka päätte on juuri duaalista lähtöisin.

Nominien possessiivinen taivutus on itälapissa ilmeisesti jo varhain joutunut analogisen tasoituksen kohteeksi kaikissa suffikseissa tapahtuneen loppuheiton johdosta. Tällöin ovat esim. yksikön 1. ja 2. p. poss.-suffiksit tulleet vastaavien monikon suffiksien kaltaisiksi. Tärkeä välillinen kriteeri on *e*-vartaloisten nominien päättevokaalissa esiintyvä *a* ~ *e*-vaihtelu, joka ilmaantuu koltanlapissa ja oli voimassa inarinlapissakin vielä tämän vuosisadan alkupuolella, esim. I (KOSKIMIES v. 1886) yks. nom. + yks. 1., 2. p. poss.-suff. *äččam, äččat* 'isäni, isäsi' ~ yks. nom. + mon. 1., 2. p. poss.-suff. *ēččim, ēččit* 'isämme, isänne', Ko (Snk.) *eimam, eimamD* ~ *eimem, eimemD* < *eim^E* 'vanhemman veljen vaimo'. Näistä suhteista voidaan päätellä, että yksikön suffiksien vokaalina on ollut **ä*, mutta monikon — kuten vastaavissa persoonapäätteissäkin — **e* (< v-klp. **a*). Yksikön ja monikon 3. p. poss.-suffiksille on vanhasa itälappalaisessa systeemissä, josta esimerkkinä mainittakoon I (KOSKIM.) yks. nom. + yks. 3. p. poss.-suff. *ēččis* 'hänen isänsä' ~ yks. nom. + mon.

3. p. poss.-suff. *ēēlīz* 'heidän isänsä', Ko (Snk.) mon. nom. + yks. 3. p. poss.-suff. *ēmes* 'hänen useammat kälynsä' ~ mon. nom. + mon. 3. p. poss.-suff. *ēmez* 'heidän useammat kälynsä', yks. 3. p. imper. I *manōs*, Ko *mānā*'s 'menköön' ~ mon. 3. p. imper. I *mannōz*, Ko *mānā*'z 'menkööt', ominaista astevaihteluun perustuva soinnittoman ja mediasibilantin vastakohtaisuus. Mon. 3. p. poss.-suff. palautuu vanhempaan *-zek (< v-klp. *-zak) asuun. — Duaaliin ovat kaikkialla levinneet monikon muodot. Jos lähemme siitä, että duaalin poss.-suffiksit ovat olleet identtiset inarinlapin perusteella rekonstruoitavien persoonapäätteiden kanssa, niin on selvää, että loppuheiton tapahtuessa du. 1. ja 2. p. poss.-suffiksella varustetut muodot tulivat vastaavien yhtä omistajaa ilmaisevien muotojen kaltaisiksi, kun taas du. ja mon. 3. p. poss.-suffiksilla varustetut muodot lankesivat yhteen. Tällainen suhde ei ollut loogillinen, ja siitä syystä tapahtui tasointa, jossa useaa omistajaa osoittava tyyppi löi laudalta yhtä omistajaa osoittavan.

Sittemmin on kehitys eri tahoilla kulkenut yhä suurempaa yhdenmukaisuutta kohti. Nykyisessä inarinlapissa ovat yksikön poss.-suffiksella varustetut muodot, esim. *ēānnpm*, *ēānnpD*, *ennis* 'äitini', jne., tulleet yleisesti myös kahta tai useampaa omistajaa ilmaisemaan ja siten syrjäyttäneet duaalista ja monikosta aikaisemmat **ennim*, **enniD*, **nniz* (= Koskim. *ēdnim*, *ēdnit*, *ēdniz*) muodot. Periaatteellisesti samalla tavoin näyttävät yhtä omistajaa tarkoittavat muodot päässeen turjanlapissa yksinvaltaan, vrt. Ostlp. *Vok.* 232. Sama on asian laita edelleen kildininlapissa. Šonguin murretta puhuvan tiedonantajan mukaan esim. yks. nom. + yks. 1., 2., 3. p. poss.-suff. *māñham*, *māñhav*, *māñhes* 'miniäni', jne. merkitsevät myös 'meidän 2:n miniä', 'meidän useamman miniä', jne.

4. Inarinlappi viittaa siis siihen, että tällä taholla on ollut mm. seuraavanlaisia muotoja, jotka saattavat aivan hyvin kuvastaa myöhäiskantalapinkin edustusta: yks. nom. + du. 1., 2., 3. p. poss.-suff. **ēñna-mān*, **ēñna-Dān*, **ēñne-zen* 'meidän 2:n äiti', jne., du. 3. p. imper. **māñwo-zen* 'he 2 menkööt'; du. 1., 2., 3. p. impf. **māñäi-mān*, **-Dān*, **-nān* 'me 2 menimme', jne.; yks. nom. + mon. 1., 2., 3. p. poss.-suff. **ēñne-mek*, **-Dek*, **-zek* 'äitimme', jne., mon. 3. p. imper. **māñwo-zek* 'menkööt'; mon. 1., 2. p. impf. **māñäi-mek*, **-Dek* 'menimme', jne. — Du. ja mon. poss.-suffiksissa esiintyneet *n*-koaffiksilliset variantit ovat ilmeisesti olleet seuraavat: duaalissa 1. p. **-nān* (suffiksia aloittavan, **-nm*-yhtymään palautuvan *n:n* edellä on vartalossa vahva aste), 2. p. **-nDān*, 3. p. **-zen* (< v-klp. **-nsan* resp. **-nzān*; aikaisempaa *n:ää* osoittaa suffiksia edeltävän vartalon heikkoasteisuus); monikossa 1. p. **-nek* (< **-nmək*), 2. p. **-nDek*, 3. p. **-zek* (< v-klp. **-nsak* resp. **-nzak*).

Ehkä mielenkiintoisin piirre yllä rekonstruoituissa suffiksissa on se, että duaalin suffiksit liittyvät s. 164 esitettyihin klp. yksikön suffikseihin niin lähei-

sesti kuin ne olisivat niistä *n*-tunnuksen avulla johdettuja; duaalin ja monikon suffiksien välillä on suurempi äänteellinen ero.

Jos otaksumme lapin kaikkien nykymurteiden edustuksen palautuvan tähän systeemiin, toteamme länsilappalaisella taholla selvää monikon suffiksien sekundääristä vaikutusta duaalin suffiksien rakenteeseen siten, että alkuperäinen **a̅nna-mān*, **-Dān* 'meidän 2:n äiti', jne. tyyppi on kehittynyt *-me(n)*, *-de(n)* -päätteiseksi likentyen siten monikon possessiivisuffikseilla *-mek*, *-dek* varustetuja muotoja; vastaavasti konjugaation puolella **mānāi-mān*, **-Dān* 'me 2 menimme', jne. > (N) *mānāi-me*, *-de* ex analogia *mānāi-mek*, *-dek*. — Epäilemättä myöhäisemmän kehityksen tulos ja duaalin alkuperäisten suffiksien **ā*:sta kokonaan erillinen on se *ā*, joka esiintyy eräissä luulajan- ja norjanlapin murteissa painottomien tavujen jälkeisissä parittomissa tavuissa niin duaalin kuin monikon suffikseissa (*əd'na-mā*, *-māk*; *mānāi-mā*, *-māk* jne., josta tyyppistä ks. s. 165). Länsilapissa on havaittavissa tendenssiä *e:n* (ja heleän *a:n*) syrjäyttämiseksi mainituista tavuasemista (vrt. Ostlp. *Vok.* 208, 232), ja niissä murteissa, joissa tumma *a* on päässyt tunkeutumaan *e:n* tilalle possessiivisuffikseihin resp. persoonapäätteisiin, tämä tendenssi on täydellisesti toteutunut.

Nyt voimme edelleen otaksua, että monikon suffiksien vaikutus duaalin suffiksien rakenteeseen kohdistui länsilappalaisella taholla myös du. 3. p. **-sen* (< klp. **-zen*) possessiivisuffiksiin. Tällä kerralla tämä pyrkimys ei voinut johtaa yhtäläiseen tulokseen kuin **-mān* > *-men* ja **-Dān* > *-den* muutoksissa, koska du. ja mon. 3. p. suffikseissa oli jo alunperin sama vokaali. Otaksettavasti kävi niin, että monikon *-sek* ja duaalin **-sen* kontaminoituivat keskenään, jolloin *-sek*-suffiksiin liitettiin duaalin tunnus *n* sidevokaalin välityksellä. Kun suffiksikompleksi **-sek* + *-ān* olisi kaksitavuisena jyrkästi eronnut muiden persoonien yksitavuisista poss.-suffikseista, se lyheni sisäheiton kautta asuun *-skān*. Jos ymmärrämme tämän suffiksin alkuperän näin, niin sitä edeltävä sanavartalon vahva aste (esim. *əd'neskā*, *mānuskā*, huom. umpinainen 2. tavu!) on täysin luonnollinen. Sekundäärinen *-skān*, *-skan*-suffiksi osoittautui ekspansiokykyiseksi ja tunkeutui myös verbitavutuksen imperfektiin. Edellä kantalappalaiseksi oletettu du. 3. p. impf. **mānāi-nān*, joka on säilynyt paitsi inarin- myös koltanlapissa (esim. Pa *mēni'n* 'he 2 menivät'),¹ on rakenteellisesti

¹ Länsilapin alueella tämä tyyppi esiintyy ainakin eräässä Ruijan Varangista v.1893 merkityssä kielennäytteessä, jonka QVIGSTAD on julkaissut »Lappiske eventyr og sagn» I 144—146. Se sisältää lukuisia *-nā*-päätteisiä du. 3. p. impf.-muotoja, kuten *valdīnā* 'he 2 ottivat', *ēuolāinā* 'hakkasivat', *suttāinā* 'suuttuivat', *oroīnā* 'olivat', *vulginā* 'läksivät', *bodīnā* 'tulivat'. Kaikki esimerkit ovat 2-tavuisista verbeistä. (4-tavuisissa verbeissä on tässä murteessa epäilemättä ollut sama tyyppi, mutta niistä ei tekstissä ole yhtään esimerkkiä.) Päätteen vokaalin säilyttäneinä nämä muodot eivät voine olla inarin- tai koltanlapin myöhäistä vaikutusta, vaan ne edustanevat merilapin vanhaa itälappalaista pohjaväriä, joka monessa muussakin yhteydessä tulee näkyviin. K.o. murre on sulattanut taiputussystemiinsä myös länsilappalaisen tyyppin, joka on tullut voimaan 1- ja 3-tavuisissa verbeissä: *leiga*

selvä: sen päätteessä on kaksi duaalin *n*-tunnusta, joita yhdistää sidevokaali. Pleonastinen kahdennus, joka on lapin suffikseissa erittäin tavallinen ilmiö, oli tässä tapauksessa tarpeellinen sekaannuksen välttämiseksi, koska myös monikon 3. p. impf. (esim. N *männi*, I *monni*, Kld. *mēn̄n̄en* 'menivät' < myöhäisklp. **männin* resp. **männin* < v-klp. **māñ-ä-jän*² < **mene-je-n*) oli *n*-suffiksilla muodostettu. Että kantälänsilapissa **māñäñän* tyyppin syrjäyttänyt **māñäiskän* yksinkertaistui asuun *māñäigän*, on ymmärrettävää, koska muidenkaan numerusten 3. persoonan imperfektissä (yks. *māñä* < v-sm. **mene-i* resp. **j* > sm. *meni*; mon. *männin*) ei ollut possessiivisuffiksiin viittaavaa *s*-ainesta.

Mikäli tässä esitetty ajatus duaalin *-skä(n)*, *-gä(n)*-päätteiden synnystä on hyväksyttävä, obinugrilais-samojedilaisella palataalikonsonantin sisällävällä duaalin tunnuksella ei ole lapissa lainkaan vastinetta, vaan ainoaksi duaalin tunnukseksi täällä jää *n*.

5. Edellä s. 164 todettiin, että niille suffiksille, jotka yhdessä duaalin tunnuksen kanssa muodostavat duaalin preesensin ja potentiaalın päätteet, voidaan osoittaa vastineet itämerensuomesta. Ratkaiseva merkitys on annettava sille tosiasialle, että myös koko rekonstruoimallamme kantälänsilapilaisella possessiivisuffiksisysteemillä on tällä taholla tarkat äännevastineensa.

Lapin yksikön 1. p. poss.-suffiksia **-mä* ~ **-nä* vastaa, kuten tunnettua, ims. *-mi* (esim. sm. vanh. kiel. *piltisemi pienoisemi*, Iitin murt. *tupam*, veps. *veikoihudem*) ~ *-ni*; 2. p. suffiksia **-dä* ~ **-ndä* ims. *-si* (< **-ti*) ~ *-nsi* (< **-nti*) (esim. sm. vanh. kiel. *päänsi*, *suonensi*); 3. p. suffiksia **-se* i ms. *-(n)sa-*, *-(n)sä-*. Yks. 3. persoonassa on tämä suffiksityyppi, jossa sibilanttia seuraa *a* (*ä*), yleisin suomen murteissa; edelleen se tavataan karjalassa, vatjassa ja virossa (MARK Poss.-suff. 266). Sibilantin edeltä puuttuu *n*-koaffiksi laajalti suomesta (*talosa*, *kätessä*), karjalasta murteittain, vepsästä useimmiten sekä vatjasta ja virosta tietenkin aina, koska *-ns-* ei ole niissä säilynyt. Yleisen käsityksen mukaan nykykielen *-sa*, *-sä*-tyyppinen suffiksi ei ole alkuperäinen, vaan sen edeltä on kadonnut *n*-koaffiksi ja lopusta *n* tai *k*. Myös suffiksin avoin *a-*, *ä*-vokaali olisi sekundäärinen ja aikaisemmasta *e*:stä progressiivisen assimilaation kautta kantasuomessa kehittynyt (Mark, mts. 268). Avoimen vokaalin myöhäisyyttä koskeva käsitys ei kuitenkaan saattane olla oikea, koska klp. **-se* ehdottomasti edellyttää **-sa*, **-sä*-alkumuotoa, ja siihen viittaavat myös mordvan ja tšeremissin yks. 3. p. poss.-suffiksit (mordE *-zo*, *-ze*, tšer. *-žə*, *-žə*; jos suf-

¹he 2 olivat'; *lappeteiga* 'kadottivat', *nai' täläiga* 'menivät naimisiin'. Du. 3. p. poss.-suffiksina on, nähtävästi vartalon tavuluvusta riippumatta, länsiläpäläinen *-skä* (*-ska*): yks. gen. *aččeskä* 'heidän 2:n isän' (ainoa esimerkki).

² Etymologisista syistä on tässä merkitty joka tavuun ns. tumman *a:n* edustaja, vaikka k.o. vokaali ei varhaiskantalapissa vielä ollut mikään *a*-äänne, vaan todennäköisesti umpinainen *g*.

fiksien vokaalina olisi ollut alkup. *e*, se olisi kaiken todennäköisyyden mukaan kadonnut). Samanlaisen *n*-koaffiksittoman ja vokaaliloppuisen suffiksin on varmaan täytynyt esiintyä myös kantasuomessa, ja vaikka nykykielen *-sa*, *-sä* useimmissa tapauksissa palautuisikin äännekompleksiin **-nsa*, **-nsä* + kons., se kenties kuitenkin osittain on tuon oletettavan alkumuodon pystysuoraa perintöä. (Yksinäis-*s*:n säilyminen kantasuomalaiselta *s* > > *h* muutokselta olisi ollut pää- ellei sivupainollisenkin tavun jäljessä äännelaillista, ja sellaisesta asemasta se olisi voinut yleistyä.)

Lapin *d u a a l i n* 1. ja 2. p. poss.-suffiksien resp. persoonapäätteiden **ä* palautuu aikaisempaan *e*:hen, joten 1. persoonan **-män* < **-men* ja *n*-koaffiksillinen **-nän* taas edellyttäisi alkumuotoa **-nen*. Edellistä varianttia vastaa vokaalinsa suhteen mm. suomen kirjakielen ja monien murteiden mon. 1. p. suffiksi *-mme* (*talomme*, *menemme*), ja loppu-*n*:ää myöten sen vastineeksi sopii Länsi-Uudellamaalla ja siihen rajoittuvissa hämäläismurteissa tunnettu *-mmen*-päätte (esim. *häämmen*). Samanlainen loppu-*n* esiintyy — sekundääriseen labiaalivokaaliin liittyneenä — Vermlannin savolaismurteessa (esim. *külämön*). Tämä *n* näkyy selitetyn lausefoneettisissa asemissa syntyneeksi (OJANSUU LMÄH II 127—128, KETTUNEN Metsäsuom. kiel. 43—44); Uudellamaalla se sitä paitsi edellyttäisi Ojansuun mukaan (mp.) lounaismurteiden vaikutusta. Kuitenkaan ei ole argumentteja, jotka todistaisivat, että asia tosiaan on näin tai että *n* olisi tässä asemassa yleensäkin myöhempi kuin 3. p. poss.-suffiksin lopussa, jossa sitä syystä pidetään kantasuomalaisena. Lapin **-nän*-varianttia tulee lähimmäs suomen murteiden mon. 1. p. poss.-suffiksi *-(n)ne*, esim. Iitti *tupanne* 'unsere Hütte', Savossa *talo(n)ne* 'unser Haus'. — Du. 2. p. suff. **-dän* < **-den* ja **-ndän* < **-nden*. Niihin ovat verrattavissa mon. 2. p. suffiksit *-tte*, *-nne* (*menette*, *talonne*) ja erityisesti Länsi-Uudenmaan y.m. *-tten*, *-nnen* (*tulitten*, *häännen*), vrt. myös Verml. *-tton*, *-nnon* (*sanotton*, *lakkinnon*). — Du. 3. p. poss.-suff. **-zen* < **-zan*, **-zän* resp. *n*-koaffiksillisena **-nsan*, **-nsän*. Oletettavasta **-zan*, **-zän*-alkumuodosta olisi itämerensuomessa tullut *-han*, *-hän*, ja tällainen suffiksi tai sen jatkaja onkin tällä taholla yks. ja mon. 3. p. poss.-suffiksina mitä yleisin (vrt. Mark, mts. 195—), jos kohta se vallitsevan teorian mukaan palautuu alkuperäiseen **-hen*-asuun (esim. inkeröismurt. *pähän* 'sein Kopf' < **pāhen*). Vokaaliassimilaatioon perustuvasta **-hen* > *-han*, *-hän* muutoksesta onkin monia selviä esimerkkejä, mutta aiheutonta lienee selittää Markinkin jo myöhäiskantasuomalaiseksi katsoma avoinvokaalinen variantti kaikissa esiintymätapauksissaan sekundääriseksi. Varhaiskantalapin oletettavan *n*-koaffiksillisen suffiksin ihanteellisen tarkka vastine on vanhan kirjakielen *-nsan*, *-nsän* (*Herrallensan*, *welielensän*), jota vastaava *-san*, *-sän* esiintyy murteissakin (esim. Nurmes *hevosesan*, Verml. *poikaasan*).

Edelleen huomataan, että lapin *monikon* 1. p. suffikseja *-mek* ~

*-nek, jotka palautuvat alkuperäisiin asuihin *-mak, *-mäk (? *-mat, *-mät) ~ *-nak, *-näk (? *-nat, *-nät), vastaa suomessa, karjalassa, vatjassa ja virossa tavattava suffiksityyppi -(m)ma, -(m)mä (poikamma, menemmä), huom. erityisesti itävatjan -mmas, -mämäs (sämmas, mämmäs) ~ sm. murt., karj., vir. -(n)na, -(n)nä (esim. Ruokolahti *tuppaana* 'unsere Stube', Elimäki *sar(k)anna* 'unser Ackerbeet', Kiestinki *lehmänä* 'unsere Kühe'). — Mon. 2. p. suffiksilla -dek ~ *-ndek < *-dak, *-däk (? *-dat, ? *-dät) ~ *-ndak, *-ndäk (? *-ndat, *-ndät) on vastineena tyyppi -tta, -ttä (*annatta, menettä, itävatj. sättag*) ~ *-(n)na ~ *-(n)nä (*poikanna, kätennä*). Avoimien a-, ä-vokaalien vanhuutta mon. 1. ja 2. p. suffikseissa osoittavat paitsi tämän tyyppin laaja levinneisyys itämerensuomessa sekä lapin edustus todennäköisesti tšeremissinkin vastaavat poss.-suffiksit ja persoonapäätteet -na-nä; -ta (-da), -tä (-dä), joiden avoin vokaali selittyy helpoimmin lappalaisen tyyppin pohjalta. Onpa mahdollista, että tšeremissin persoonapronomininkin (L) *mä, tä*, (I) *me, te* 'me, te' palautuvat (ktšer. *me, *te muotojen välityksellä) *mä, *tä asuihin, vrt. FUF XXXI 209. — Mon. 3. p. poss.-suffiksia *-zek < *-zak, *-zäk (? *zat, *-zät) resp. (n-koaffiksillisenä) *-nsak, *-nsak (? *-nsat, *-nsät) vastaa itämerensuomessa -nsa, -nsä-tyyppi sekä mm. Suomen Karjalan klusiililoppuisena erittäin arkais-tiselta vaikuttava -sak, -säk (*kimsasak, müötäsäk*), joka sekkin on n-koaffiksillisen variantin edustaja. n:ttömälle *-zak, *-zäk-variantille ei liene osoitettavissa tältä taholta selviä jatkajia. — Lappi ei voi ratkaista kysymystä, onko monikon suffiksien lopussa alunperin ollut -k vaiko -t (molempia tavataan suomalaisella taholla), koska ne ovat täällä langenneet yhteen: *-t > klp .-k (vrt. BADICS NyK XV 401—402, RAVILA FUF XXIII 48).

Itämerensuomen possessiivisuffikseissa ja persoonapäätteissä vallitsevaa suurta kirjavuutta voidaan selittää varsin pitkälle nojautumalla lapin suffiksistemiin eli siis olettamalla, että varhaiskantasuomessa on ollut kolme suffiksisarjaa, nim. yksikön, duaalin ja monikon, jotka ovat olennaisesti semmoisiin periytyneet lappiin ja säilyneet, joskin monessa tapauksessa funktioltaan hämmentyneinä, myöhäiskantasuomenkin perillisissä. Duaalin kadottua kantasuomesta sen suffiksit ovat jääneet eloon monikon ja 3. persoonassa myös yksikön suffiksivarianteiksi muuttuneina. Tästä jo aiheutui melkoista muotorikkautta, joka vielä lisääntyi sen johdosta, että eri tyypeissä näyttää varhain tapahtuneen tasoituksia ja kontaminaatioita. Esim. yks. ja mon. 3. p. poss.-suff. *-hen (*-nsen), joka e-vokaalin sisältävänä eroaa itämerensuomen lähimpien sukukielten vastaavista suffikseista ja on siis ilmeisesti sekundäärinen, lie-nec syntynyt aikana, jolloin duaali vielä oli voimassa. Sarjassa *poika-men, *-den, *-zan 'meidän 2:n poika', jne. saattoi kolmas jäsen muiden vokaali-suhteisiin sopeutuen helposti kehittyä asuun *poika-zen. Mon. 1. ja 2. persoonan e:lliset suffiksit ovat nekin ilmeisesti vastaavien duaalin suffiksien

-men (-nen) ja *-den (*-nden) vaikutusta. Mon. 3. p. poss.-suff. *-hek (*-nsek) on voinut muodostua sekä näiden e:llisten mon. 1. ja 2. p. suffiksien että edellä puheena olleen *-hen (*-nsen) -suffiksin mukaan. Hämäräksi jää edelleen suffiksien lopussa esiintyvä kahtalaisuus -t ~ -k (johon viimeksi erityisesti v. FARKAS on kiinnittänyt huomiota, UAJb. XXVI 43—45) sekä murteittain tavattavien suffiksaalisten labiaalivokaalien alkuperä.

Tähänastisen käsityksen mukaan -n oli kantasuomessa yks. 3. p. poss.-suffiksiin kuuluva aines. Loogillisempi kuva muodostuu possessiivisuffiksisysteemistä, jos katsotaan, että kaikki yksikön suffiksit olivat alunperin vokaaliloppuisia ja että -n ei ollut persoonaa, vaan numerusta osoittava aines kuten -k:kin. MARK on epäilemättä oikeassa selittäessään -n:n kehittyneen sekundäärisesti yksiköllisyyttä ilmaisemaan, ja kenties täysin hyväksyttävä on myös hänen päätelmänsä, että tämä suffiksi on alkujaan nimenomaan monikollinen (mts. 268—274). Ainakin lapin kannalta duaalin possessiivisuffiksit voitaisiin tulkita monikon n-tunnuksen avulla yksikön suffikseista muodostetuiksi (vrt. edellä s. 167—), joten niissä ei siinä tapauksessa olisikaan mitään formaalista ainesta, joka olisi alunperin osoittanut duaalia. Tämän selityksen soveltaminen itämerensuomen suhteisiin ei kuitenkaan ole yhtä vaivatonta, sillä du. 1., 2. p. suffiksien *-me-n, *-de-n johtaminen yksiköllisistä merkitsisi sitä, että yks. 1., 2. p. suffiksit *-mi, *-ti palautuisivat vanhempiin *-me, *-te-muotoihin eivätkä siis olisikaan välittömässä yhteydessä vastaavien persoonapronominien mi-nä, *ti-nä vartaloon, kuten kai yleensä ajatellaan. Täten lienee varovaisinta jättää kysymys duaalin suffiksien muodostumisesta ja niiden n-tunnuksen etymologiasta avoimeksi. Ehkä on lopuksi mainittava, että Mark on etevässä tutkimuksessaan monin perustein osoittanut, kuinka epäuskottava on se aikaisemmin vallinnut luulo, että ksm. 3. p. poss.-suff. *-zen olisi identtinen persoonapronominin hän kanssa.

6. Lapin duaalin persoonapronomininit: Et. (Vefs.) *munnuoi*, *dutnuoi*, *sutnuoi*, N *moai*, *doai*, *soai*, Kld. *mōnai*, *tōnai*, *sōnai*, jne. perustuvat yksikön persoonapronomineihin *mōn*, *tōn*, *sōn*. Klp. alkumuodot ovat olleet **mōnwoi*, **tōnwoi*, **sōnwoi* (vrt. RAVILA Qu M 88—89). Rakenteeltaan ne liittyvät -*woi*-johtoiseiin nomineihin, jotka vastaavat suomen -*oi*-deminutiiveja (Ravila mp., SUST XCVIII 321, NESHEIM Der lappische Dualis 23), ja niiden taivutuskin on eri murteissa suurin piirtein samanlainen kuin mainittujen ns. supistuvaisten -*woi*-nominien. Suffiksi -*woi* on lapissa äänteellisten syiden nojalla ehdottomasti suomalaisperäinen (Ravila, FUF XXIII 40). Lapin -*woi*-sanat, joiden joukossa on kyllä sellaisiakin, joilla ei ole itämerensuomessa etymologista vastinetta, ovat melkein säännöllisesti itsenäisen kantasanan asemassa, ts. -*woi* ei kuulu lapin varsinaisten produktiivisten nomininjohtimien joukkoon. Sääntöä vahvistavan poikkeuksen luonne on sellaisilla johdannaisilla kuin (N) *miedo*,

(L) *mietöi* 'myötämäki' (< *miette* - < sm. *myötä*-), (N) *vuosto*, (L) *vuostöi* 'v. stamäki' (< *vuos'te*- ~ sm. *vasta*-) sekä Kld. *ac*, yks. gen.-akk., mon. nom. *a'kke* 'peuravaadin' < **akko*_i (< **akke* [> Kld. \bar{a}^{a}]) 'akka, vaimo' ~ sm. *akka*). Mikäli duaalin persoonapronomininit ovat yksikön pronomineista muodostettuja *-oi*_i-deminutiiveja, niin ne edustavat siis erittäin harvinaista johdannais-tyyppiä. Tämä ei sinänsä olisi mahdotonta, mutta merkillisempää on, että vierasperäisen suffiksin sisältävinä niiden täytyisi olla suhteellisen myöhäisiä.

Näihin duaalin pronomineihin vertasi OJANSUU (Pronominioppia 109) ims. kielten yks. 1. ja 2. p. pronominiinien obliikvisijojen vartaloita *minu-*, *sinu-*. Hänen äänteelliset perustelunsa eivät ole hyväksyttäviä, mutta itse yhdistelmä on todennäköinen. Tälle kannalle on asetunut esim. RAVILA (SUST XCVIII 322—323). Ims. pääpainottoman *u*:n palauttaminen aikaisempaan *i*-loppuiseen diftongiin tuottaa ilmeisesti ylivoimaisia vaikeuksia. Mutta tällainen selitystapa ei ole välttämätöntäkään, koska suomalais-lappalaiset jälkitavujen labiaalivokaalit voidaan selittää toisin (ks. kirjoittaja, *Scandinavica et Fenno-Ugrica, studier tillägnade Björn Collinder den 22 juli 1954*, ss. 183—191). Äänteellisesti on *minu-*, *sinu-* vartaloiden rinnalle asetettavissa lapista *mõnw-*, *tõnw-*, *sõnw-*, mutta lapin loppu-*i* olisi erikseen selitettävä. Yhdistys *minu-* ~ *mõnw-* jne. näyttää käyvän parhaiten päinsä olettamalla, että varhaiskantasuomessa duaalin persoonapronomineina toimivat yksikön pronominiinien *u*-johdannaiset **minu*, **tinu*, lappalaisten murteessa **munu*, **tunu*, **sunu* (koska jälkimmäisellä taholla yks. persoonapronomininit olivat — kuten mordvassakin — **mun*, **tun*, **sun* tyyppiä).

Suomalaisella taholla olisivat duaalin kadotessa du. 1., 2. p. pronominit sulautuneet yksikön pronominiinien paradigmaan saaden obliikvisijojen vartalon funktion. (RAVILA on vartalokahtalaisuutta *minä* ~ *minu-* pohtiessaan päätenyt käsitykseen, että *u*-johtimella olisi ollut lähinnä genetiivin funktio, ks. mts. 322.)

Alkuperäiset labiaalivokaaliin päättyvät **mõnw-* jne. vartalot ovat otaksuttavasti kantalapissa saaneet *i*-lisäkkeen. Tultuaan täten aivan sattumoisin deminutiivisten *-oi*_i-vartaloiden kaltaisiksi ne mukautuivat niiden taivutukseenkin. Mitä alkuperää tämä *i*-aines sitten olisi? Etsimättä tarjoutuu vertauskohdaksi monikon persoonapronominiinien nominatiivissa ja eräissä muissakin sijoissa tavattava *-i*, jonka kantalappalaisuudesta ei voi olla epäilystä. Mon. pronomineilla esiintyy länsilapissa sekundääristä 2-tavuista vokaalivartaloa, esim. Et. (Vefs.) *mijjeo*, Piit. (HALÁSZ) *mija*, L *midja*, N (Jyykeä) *miđđaj* 'me' (ainakin luulajan- ja norjanlapissa tällaiset muodot ovat affirmatiivisia), mutta yleisempi ja mainitullakin alueella tavattava on yksitavuinen tyyppi Piit. *mī*, (LAGERCR.) *mij*; *tī*, *Tij*; *sī*, L *mij*, *mī*; *tij*, *tī*; *sij*, *sī*, N *mij*, *mī*; *dij*, *dī*; *sij*, *sī* (esim. Suomen tunturilapissa on valtaedustus diftongillinen), I *mi*_Ä^c, *tī*_Ä^c, *si*_Ä^c,

Ko *miä*, *tii*, *sii*, Kld. *mij*, *mei*; *tij*, *tei*; *sij*, *sei*, T *mij*, *tij*, *sij*. Läntisissä murteissa -*ij* on siis saattanut monoftongiutuakin ja langeta yhteen alkuperäisen pitkän *i*:n kanssa, mutta itälapissa nämä molemmat ovat säilyneet jyrkästi erillään. *mij* 'me' sanaan verrattakoon erityisesti interrogatiivipronominia *mī* 'mikä', joka tämänäsuaisena tavataan kaikissa itälapin murteissa. Persoonapronominien loppu-*j* ei siis ole mikään foneettinen kehittyvä, vaan morfologinen aines. Selvästikin tässä on kyseessä tuttu sm.-ugr. monikon tunnus, jonka esiintyminen nominatiivissa tosin on tavalliselle substantiivien taivutukselle vieras piirre. Lapin *mij*, *tij*, *sij* ovat täysin verrattavissa läntisen Uudenmaan *mei*, *tei*, *hei* pronomineihin, mutta eri kysymys on, voidaanko molempien ryhmien välillä olettaa geneettistä yhteyttä. Monikon tunnuksen leviäminen myös duaalin persoonapronominien loppuun ei ole sen kummempi ilmiö kuin että etelälapissa näiden pronominiin nominatiiviin on yleistynyt toinen monikon tunnus, klp. **k*: *maññäh*, *taññäh*, *saññäh*.

7. Kuten edellä on esitetty, itämerensuomessa on eräitä piirteitä, jotka viittaavat lapille ominaisen numerussysteemin aikaisempaan olemassaoloon tälläkin taholla. Jos lapin duaali ei siis todellisuudessa ole mikään tämän kielen itsenäistä asemaa korostava ja sen oletettuihin itäisiin yhteyksiin viittaava ominaisuus ja kun muitakaan vakuuttavia »protolappalaisuuksia» ei lapista ole voitu osoittaa, niin entistä paremmalla syyllä sopinee katsoa itämerensuomen ja lapin keskinäisen suhteen selittyvän täydellisesti siten, että ne palautuvat tytärkielinä yhteiseen varhaiskantasuomalaiseen kielipohjaan. Duaali olisi ollut kantasuomessa, kuten yleensäkin, nopeasti väistyvä ilmiö, ja sen esiintyminen itämerensuomalais-lappalaisen kielialueen pohjoisella laitamalla on sopusoinnussa sen kanssa, mitä entuudestaan tiedämme lapin kielestä etelämpää hävinneiden arkaismien uskollisena tallettajana. Tosin lapissakin on duaali eräistä murteista jo melkein kadonnut. Niinpä kuolanlapissa duaalia tavataan enää persoonapronomineissa ja tälläkin alalla vain rudimentäärisesti; kildininlappalaiset tekstit nim. osoittavat, että nykykielessä käytetään tavallisesti monikon persoonapronomineja myös silloin, kun on kysymys kahdesta henkilöstä.

ERKKI ITKONEN

Gibt es im Ostseefinnischen Spuren des Duals?

Der beträchtlichste Unterschied zwischen den grammatischen Systemen des Ostseefinnischen und des Lappischen besteht darin, dass die lappische Sprache den Dual hat. Dieser beschränkt sich im Lappischen auf Personalpronomina, Possessivsuffixe und Personalendungen, die teilweise, nämlich im Imperfekt und Konditional, mit den Possessivsuffixen identisch sind.

Hauptsächlich auf Grund des Inarilappischen lässt sich folgendes urlappische System der Possessivsuffixe und Personalendungen rekonstruieren:

Singular *-mä* (*-nä*), *-Dä* (*-nDä*), *-se* (< *-se*, *-nse*).

Dual *-män* (*-nän*), *-Dän* (*-nDän*), *-zen* (< *-zen*, *-nzen*).

Plural *-mek* (*-nek*), *-Dek* (*-nDek*), *-zek* (< *-zek*, *-nze*).

Der Charakter des Duals ist also *-n*. Ein anderes altes Dualsuffix hat man im Westlappischen in dem Possessivsuffix *-skän*, *-skan* und der Personalendung *-gän*, *-gan* erblickt, die beide zur der 3.P.Du. gehören und für die man Entsprechungen aus den obugrischen Sprachen (*γ*) und aus dem Samojedischen (*g*, *k*) beigebracht hat. Diese Suffixe scheinen jedoch sekundär und zwar in der Weise entstanden zu sein, dass an das Suffix der 3.P.Plur. mittels eines Bindevokals der Charakter des Duals getreten ist. Der Komplex **-sek + -än* hat sich durch Synkope zu der Form *-skän* entwickelt, woraus weiter in der Verballflexion *-gän* geworden ist.

Alle die obenangeführten urlappischen Suffixe, auch die des Duals, haben genaue lautliche Entsprechungen im Ostseefinnischen. Z.B. lp. Suff. 1.P.Du. **-män* < **-men*, vgl. fi. *poikamme* 'unser Sohn', dial. *häämmen* 'unsere Hochzeit', *menemme* 'wir gehen'; Suff.2.P.Du. **-Dän* (**-nDän*) < **-den* (**-nän*), vgl. fi. *menette* 'ihr geht', dial. *tulitten* 'ihr kamt', *poikanne* 'euer Sohn', dial. *häännen* 'eure Hochzeit'. Lp. Suff.1.P. Plur. *-mek* < **-mak*, **-mäk*, vgl. fi. dial. *poikamma* 'unser Sohn', *menemmä* 'wir gehen', wotisch *sämmaG* 'wir bekommen'; Suff.2.P. Plur. **-Dek* (**-nDek*) < **-dak*, **-däk* (**-ndak*, **-ndäk*), vgl. fi. dial. *menettä* 'ihr geht', wotisch *sättaG* 'ihr bekommt', fi.dial. *poikanna* 'euer Sohn'. Lp. 3.P.Du. **-zen* < **-zan*, **-zän* (**-nsan*, **-nsän*), vgl. späturf. *veljelleen* > fi. *veljelleen* 'seinem Bruder; ihrem Bruder (mehrere Besitzer)', in der

alten fi. Schriftsprache *welielensä* id. Suff. 3.P.Plur. **-zek* < **-zak*, **-zäk* (**-nsak*, **-nsäk*), vgl. fi.dial. *kansasak* 'mit ihm'.

Im Lichte dieser Verhältnisse kann man annehmen, dass es im Urfinnischen seinerzeit einen ebensolchen Dual gegeben hat wie im Lappischen. Beim Schwinden des Duals sind seine Suffixe lebendig geblieben, indem sie zu Varianten der Pluralsuffixe und in der 3. Person auch der Singularsuffixe geworden sind. Später sind zwischen den verschiedenen Varianten noch einige analogische Ausgleichungen eingetreten.

Die Auffassung, dass der Dual im Urfinnischen vorgekommen ist, dürfte auch durch den Umstand bestätigt werden, dass die lappischen Personalpronomina des Duals, urlp. **mönwi*, **tönwi*, **sönwi*, im Ostseefinnischen Verwandte zu haben scheinen. Diese lappischen Pronomina hängen zusammen mit den entsprechenden singularischen Pronomina *mön*, *tön*, *sön* und können mit den Stämmen verbunden werden, die im Paradigma der Pronomina der 1. und 2.P.Sing. *minä* und *sinä* im Ostseefinnischen mit einem Labialvokal in der zweiten Silbe auftreten: *minu-*, *sinu-*. Diese Nebeneinanderstellung setzt voraus, dass im Frühurfinnischen als Personalpronomina des Duals die Ableitungen **minu* und **tinu* von den Personalpronomina der Einzahl gebraucht wurden, in lappischer Form **munu*, **tunu*, **sunu*. Im Finnischen fielen die Pronomina des Duals nachher mit den Pronomina des Singulars zusammen und wurden zum Stamm der obliquen Kasus derselben, aber im Urlappischen erhielten sie sich und entlehnten offenbar von den Personalpronomina des Plurals, *mij*, *tij*, *sij*, das auslautende *-i* (*-j*)-Element, das ein allgemein verbreiteter fi.-ugr. Pluralcharakter ist.

Wenn also der lappische Dual in Wirklichkeit gar kein solcher Zug ist, der die selbständige Stellung der lappischen Sprache betonen würde, so dürfte sich, da man auch sonstige »protolappische« Sonderübereinstimmungen zwischen dem Lappischen und den obugrischen Sprachen bzw. zwischen dem Lappischen und dem Samojedischen nicht hat aufzeigen können, das Verhältnis zwischen dem Lappischen und dem Ostseefinnischen vollständig in der Weise erklären, dass sie als Tochtersprachen auf die gleiche frühurfinnische Sprachform zurückgehen.